

KOLEKTİF BOVARİZİM*

Collective Bovarysm

Prof. Dr. Kubilay AKTULUM**

ÖZ

Disiplinlerarası bir perspektife uygun olarak Arnold van Gennep, toplumsal dönüşüm ve ona bağlı kolektiflik sorununu “De quelques cas de bovarysme” (Birkaç bovarizm vakası üzerine) başlıklı yazısında “bovarizm” metaforu üzerinden gündeme getirerek yazınsal bir kavramı folklorun alanına taşır. Ortak bir toplumsal tutumu ve neden olduğu kimi olumsuz sonuçları söz konusu kavram üzerinden açıklar. Bir toplumun üyelerinin yerleşik alışkanlıklarını, inanma biçimlerini, gelenek ve göreneklerini, kısacası ortak değerlerini etkileyen bir hoşnutsuzluk durumunu ve başka bir yer düşünü, dolayısıyla yarattığı olumsuzlukları, neden olduğu toplumsal çöküşü Liberya örneği ile açıklar. Böylelikle bireysel ve psikolojik bir sorunu ifade etmek için kullanılan bir kavramı, kolektif bir sorunu folklorun verileriyle değerlendirmek amacıyla kullanır. Bilindiği gibi, Madame Bovary, taşra/köy yaşamıyla kent yaşamı arasındaki çatışmanın ve birey üzerinde yarattığı olumsuzlukların bir anlatımıdır. *Kolektif bovarizm* (ya da yerine göre toplumsal bovarizm) kavramı ise tek bir bireyin ötesinde tüm toplumu ya da çoğunluğu ilgilendiren bir olumsuzluğun ifadesi olarak kullanılmaktadır. Kendi *habitatını* (ve oraya ilişkin tüm değerleri) bir bakıma terk ederek, Gilles Deleuze’ün söylediği gibi, *yersizyurtsuzlaşarak* (köklerinden, kimliğinden, dilinden, ortak değerlerden koparak) bir başka ülkede yaşama (*yenidenyurtlulaşma*) düşü kuran kişilerin tutumu kolektif bovarizmin bir yansıması olarak nitelendirilip açıklanabilir. Bu yazıda Arnold van Gennep’in tanımadığı biçimiyle kolektif bovarizmin, bir toplumu belirleyen temel değerlerin yok oluşuna, hatta sonu toplumun çöküşüne varabilecek denli yaşamsal bir psikolojik (elbette ekonomik, değersel) durumun ne olduğu üzerinde duracağız. Kolektif bovarizm kavramı üzerinden, bir bakıma değişik dolaymlara (fr. médium) yaslanarak folklorun sorguladığı toplumsal değerlerin çözülmesi durumunda ortaya çıkabilecek dramatik bir durumun gerçek işlevinin ne olduğuna vurgu yapılmaktadır. *Traité comparatif des nationalités*’de, (*Ulusların Karşılaştırmalı El Kitabı*) kolektif bovarizm karşısında, bir ulus kimliğini yapısöküme uğratarak kolektif duygunun bileşenlerini, bir toplumu, toplumsal grubu ötekilerden farklılaştıran simgeleri (dövme, beden resimleri, giysi, bayrak, ulusal renkler, ev, köy, gelenekler, görenekler, yazı, dil, yerel diller, ağzılar, sınırlar, haritalar) betimleyen, bunları ulusal kimliğin olmazsa olmaz unsurları olarak tanımlayan Arnold van Gennep’in kolektif bovarizm başlığı altındaki irdelemelerinden yapılabilecek çıkarım şudur: Kolektif bovarizm bir toplumun kültürü, yerleşik değerleri üzerinde neden olduğu yıkımla kimi bakımlardan *etnik-mazoşizm* (fr. ethnomasochisme) kavramıyla yakınlaşır. Guillaume Faye’in tanımadığı biçimiyle söz konusu kavram, belirli bir halkın ya da etnik grubun (gruptan kişilerin) kendilerini veya kendi tarihlerini, kültürlerini ve geleneklerini kendi yurtları dışındakilere kıyasla aşağılama eğilimiyle sonuçlanan bir dizi psikolojik tutumu ya da ideolojiyi belirtir. Öyleyse etnik-mazoşizm, utanç ve kendinden nefret etmeye benzer. Arnold van Gennep, kültürel kökenlerinden koparak başka ülke düşü kuran Liberyalılar üzerinden kısaca böyle bir olumsuzluk durumunu dile getirir. Bu yazıda hem Arnold van Gennep’in örneğine hem de başka bir örneğe yer vereceğiz. Evrim Ölçer Özünel’in gecekondulu yaşamına ilişkin *Eşiktekiler* başlıklı çalışmasını Arnold van Gennep’in kavram konusundaki çıkarımlarına koşut biçimde kolektif bovarizm kavramı çerçevesinde kısaca değerlendireceğiz. Kısaca bu yazı psiko-folklorik bir tutumla folklorun işlevsel içeriğine bir başka açıdan bir yaklaşım biçiminin özünü irdeleyerek yersizyurtsuzlaşmayı göze alanlarca toplumun ayırıcı değerlerinin bir yana bırakılması durumunda ortaya çıkan olumsuz ve dramatik sonuçların neler olabileceğini göstermeye yöneliktir.

Anahtar Kelimeler

Kolektif bovarizm, Arnold van Gennep, yersiz yurtsuzlaşma, Liberya, Eşiktekiler.

ABSTRACT

In accordance with an interdisciplinary perspective, Arnold van Gennep brings up the problem of social transformation and the associated collectivity through the metaphor of "bovarism" in his article titled "De quelques cas de bovarysme" (On a few cases of bovarysm); he transfers a literary concept to the field of folklore. He explains a common social attitude and some negative consequences it causes through the concept in question. With the example of Liberia, he explains the established habits, beliefs, customs and traditions of the members of a society, in short, a state of discontent that affects their common values and the dream of another place, thus

* Geliş tarihi: 15 Aralık 2023 - Kabul tarihi: 8 Temmuz 2024

Aktulum, Kubilay. "Kolektif Bovarizm", *Milli Folklor* 144 (Kış 2024): 5-15

** Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/Türkiye, aktulumk@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0001-9929-937X.

the negativities it creates and the social collapse it causes. He uses a concept which is used to express an individual and a psychological problem to evaluate a collective problem. Madame Bovary is an expression of the conflict between rural/village life and urban life and the negative effects it creates on the individual. The concept of collective bovarism (or social bovarism as appropriate) is used as an expression of a negativity that concerns the whole society or the majority beyond a single individual. The attitude of those who dream of living in another country (reterritorialization) by abandoning their habitat (and all values related to it) in a way and becoming deterritorialized (breaking off from their roots, identity, language, common values), as Gilles Deleuze said, can be characterized as a reflection of collective bovarism. In this article, it will be focused on what collective bovarism, as defined by Arnold van Gennep, a psychological (of course, economic, value based) situation that can lead to the destruction of the basic values that determine a society, and even the collapse of the society, is. Through the concept of social bovarism, the real function of a dramatic situation, which may arise if the social values questioned by folklore are resolved by relying on different mediations in a way, is emphasized. In this sense, both Arnold van Gennep's example and other examples will be included. In the *Traité comparatif des nationalités* (*Comparative Handbook of Nations*), against collective bovarism, he deconstructs the identity of a nation and defines the components of the collective feeling, the symbols that differentiate a society, a social group from others (tattoo, body pictures, clothing, flag, national colours, house, village). The inference that can be drawn from Arnold van Gennep's analysis under the title of collective bovarism, which describes (traditions, customs, writing, language, local languages, dialects, borders, maps) and defines them as indispensable elements of national identity, is as follows: Collective bovarism is the culture, established values of a society. In some respects, it is close to the concept of ethnomasochism with the destruction it causes on people. As defined by Guillaume Faye, the concept refers to a set of psychological attitudes or ideologies that result in the tendency of a particular people or ethnic group to denigrate themselves or their history, culture, and traditions in comparison with those outside their homeland. Ethno-masochism, then, is akin to shame and self-hatred. Arnold van Gennep briefly expresses such a negativity through the Liberians who broke away from their cultural roots and dreamed of another country. In this article, we will include both Arnold van Gennep's example and another example. We will briefly evaluate Evrim Ölçer Özünel's work titled *Eşiktekiler*, which is about slum life, within the framework of the concept of collective bovarism, in parallel with Arnold van Gennep's conclusions on the concept. In short, this article aims to examine the essence of a psycho-folkloric approach to the functional content of folklore from another perspective, and to show what the negative and dramatic consequences can be when the distinctive values of society are set aside by those who risk becoming displaced.

Keywords

Collective Bovarism, Arnold van Gennep, deterritorialization, Liberia, Eşiktekiler.

Bilindiği gibi, *bovarizm*, Flaubert'in *Madame Bovary* adlı romanının başkışısı Emma Bovary'nin karakterine özgü bir doyumсуzлuk hâli ya da duygusudur. En genel tanımıyla, *bovarizm*, bireysel açıdan, kimilerinin taşra/köy yaşamının tekdüzeliğinden içten içe bir acı duyma durumunu nitelendirmek için kullanılır. Madame Bovary için büyük kent yaşamı roman okumanın körüklediği bir düşe, ideale dönüştür. Kendini aşırı derecede sıkıcı bir gerçeklikten (ortamdan) kurtarmanın bir yolu olan okuma, onun üzerinde sanki gerçek bir uyuşturucunun sapkın etkilerini yaratır. Düş dünyasından gerçek dünyaya dönüş ise acı verir. Çeşitli deneyimlerden sonra kişi, gerçek dünyaya dönmek zorunda kalır ancak kendisine uymayan bir dünyanın bir kez daha tutsağı olmanın derin düş kırıklığını yaşar. Önce edebiyat alanında kullanılan bu terim, daha sonra psikoloji alanını da kapsayacak biçimde genişletilir. Kavramın yaratıcısı Jules de Gaultier'nin en önemli yapıtlarından biri olan *le Bovarysme* (1892) söz konusu kavram üzerinedir.

Jules de Gaultier, bovarizmi, “*insana kendini olduğundan başka bir şey olarak tasavvur etmesi için verilen güç*” olarak tanımlar (Gaultier 2016: 12). Bovarizm, duygusal olduğu kadar toplumsal düzlemde bir “*doyumсуzлuk duygusu*”dur. Gaultier, kavramı, taşra/köy yaşamının monotonluğundan yakının (acı duyan) bir kişinin ruhsal eğilimini açıklamak için kullanır. Kişi için, sıkıcı bulduğu bir gerçeklikten kendini kurtarma amacıyla düş dünyasına (romanlara) sığınmak acıyı bastırma biçimidir. Bovarizmin anlamsal özü psikolojinin alanına bu bakımdan uyarlanır: Bovarizm, özellikle kimi genç nevroitik insanlarda bulunan, boş ve aşırı hırslara, hayal gücüne ve romantikliğe kaçışla sonuçlanan, duygulanımsal (fr. affectif) ve toplumsal düzeylerde bir tatminsizlik hâlidir. Ya da

kendimiz olmayı reddetmektir. Flaubert'in kurgusal kişilerle özdeşleşen, doyumsuzluğunu düşsel yoldan bastırmaya uğraşan kişisi Madame Bovary'si bovarizm sendromunun prototipidir.

Kolektif bovarizm ise “*bir toplumun kendisine atfettiği, kendisini olduğundan başka bir şey olarak algılama yetisi*” anlamındadır (Price-Mars 1954: 10). Bir diğer anlatımla, olduğundan başka bir şey görünmektir. Bovarizm, XX. yüzyılın başında giderek kolektif bir boyut kazanır. Bu nedenle örneğin Latin Amerika'da kavrama “mental” ve “ulusal” nitelemesi yüklenir. Bir toplumun görünümü onunla açıklanır. Bir ulusun “ruhunun”, “tininin” gerilemesinin, çöküşünün, ilerleyememesinin nedenleri onun aracılığıyla tartışılır. Bu bakımdan kavram aynı zamanda bir kimlik sorunsalına ilişkindir. Jules de Gaultier, bir toplumda bovarizm ile örtüşen izler arar. Eski ve yeni Avrupa toplumlarını inceleyerek bireysel ve kolektif bovarizmi inceler.

Öyleyse bu psikik olay sadece bireysel değildir, her dönemden tüm insan gruplarını içerecek biçimde kuramlaştırılması gerekir: “*Gelenek, aynı ülkenin sakinleri için tekbiçimli bir telkin ilkesidir. Bu telkinin etkin olduğu duyarlılıklar, yakın olmalarına rağmen, özdeş olmaktan uzak olduğundan, farklı geleneklerin incelenmesiyle, her bir geleneği bireysel bir vaka koleksiyonu olarak karşılaştırmak olası olduğu sürece bol miktarda bovarizm kaynağı ortaya çıkacaktır ...*” (Van Gennep 1908: 203).

Bir toplumda egemen unsurlar (siyasal, düşünsel, değersel, ekonomik vb.), düşünceler genel bir fenomen olarak bovarizme kapı aralayabilir. Büyük kentlerde olduğu kadar kırsal kesimde yaşayanlar, eski ve yeni alışkanlıklar, gelenekler, yaşama biçimleri arasında bocalayanlar, kendilerine yapay yollarla çıkış arayanlar bireysel ve kolektif bovarizme yakındır.

Jules de Gaultier'den yola çıkan Arnold van Gennep, değişik ülkelerde kolektif bovarizme karşılık gelen örnekler verir. Örneğin, birkaç yıl öğretmenlik yaptığı Polonya konusunda kısaca şunları söyler: Orada, aristokrat (şövalye) kavrayış demokratik olmayan kırsal, köylü kavrayışıyla çatışmaktadır. Ancak her ikisi de ortaya çıkmaya başlayan küçük burjuva anlayışını ortadan kaldırmak istemektedir. Aristokrat ve kırsal anlayış yerlidir, ülkenin doğal parçalarıdır; Orta Avrupa ve Rusya'dan aktarma olsa da kökeni eskiye uzanan şövalyelik anlayışı Polonya'da soylu kesim için oldukça yaşamsal önemdedir. Oysa küçük burjuva kesim yeni ve dışarıdan aktarmadır, kentlerde yaşayan Polonyalılardan başka Yahudilerden, yabancılardan (Almanlar, Belçikalılar, Fransızlar) oluşmaktadır. Köylüler yükselişten soylu kesim çöküş içindedir. Polonya halkı üç gruba ayrılır, her biri kendi dünya ve toplum anlayışını ötekine dayatmaya çalışır. Bir gruptan ötekine, “onur” kavramı ve duygusu farklılıklar göstermektedir. Farklı gruplar arasında ekonomik, psikolojik, ideolojik, siyasal, felsefi bakımlardan çatışmalar gözlemlenir. Polonya dışında Avrupa'nın farklı ülkelerindeki toplumsal gruplar arasında sayısız etkileşim vardır. Bir grup ötekini ya özümle ya da dışlar, onların “yabancı” geleneklerini kabullenmez.

Avustralya'da ilkel kabilelerde yaşayanların çok azı dışarıdan gelen etkilere maruz kalmamaktadır. Ancak çoğunda toplumsal değişimler gözlemlenir. Bu değişimlerin kaynağı belleği, şiirsel becerisi, dinsel ve yasal anlamda müdahaleleriyle (birikimiyle) özel kişilerden kaynaklanır. Özellikle sınır bölgelerinde yaşayan toplumlarda farklı gelenekler, yaşam biçimleri vardır. Yaşlılar, toplum adına geleneklerde meydana gelen değişiklikleri kabul eder ya da etmezler. Avustralya halklarında bireysel müdahale yanında kolektif asimilasyon toplumun gelişmesinde iki temel faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıyı bölgesinde yaşayan klanlara uygulanan her türden dışsal baskı “yabancı” bir edim değeri taşır.

Dil gibi gelenek, başka geleneklerden ödünçlenen ya da reddedilen unsurlardan oluşur. Katoliklik, Doğu, Yunan, İtalyan, Germen pagan ritüellerini kabullenmiştir. Roma Katolik ritüelleri piskoposluk ritüellerinden beslenir. Katolik ritüelleri kimi dış unsurları benimseyerek ya da reddederek biçimlenir, kendi bütünlüğüne ulaşır.

Toplumda, toplumsal gruplarda sürekli olarak inançların, geleneklerin, kurumların ortaya çıktığı, birbirleriyle kaynaştıkları, birbirlerini şu ya da bu biçimde etkiledikleri, eskileri saf dışı ettikleri, yenileri özümledikleri vb. görülmektedir. Toplumların karmaşık bir evriliş süreci vardır. Kimilerinde egemen unsurları bir dizi yasaya indirgeyerek incelemek olasıdır. Çoğu egemen ise gelenek, ritüel, inanış, özel kavram gibi unsurların ayrıntılarında gizlidir. Psikolojik çalışmalar yeterince gelişmediğinden kesin belirlemeler yapmak olası değildir.

Arnold van Gennep'in folklor bağlamına uyarlayarak kullandığı *kolektif bovarizm* (bağlama göre kendi kültürünü ve değerlerini küçümseyerek Batılı egemen güçlerin kültürlerini yüceltme) kavramı bir bakıma folklorun bir toplum için gerçek işlevinin ne olduğunu göstermeye yöneliktir: “*İnanışların, göreneklerin, kurumların yayıldığı, birbirleriyle buluştukları, birleştikleri, yığıldıkları, yansızlaştıkları, bitimsiz biçimde devindikleri, varlık nedeninin anlaşılmadığı, ancak rastlantıya bağlı olmadıkları görülmektedir*” (Van Gennep 1908: 209). Kolektif bovarizm (bir toplumun kendisine atfettiği, kendisini olduğundan başka bir şey olarak algılama yetisi) dönüşümlerin (değişikliklerin) yasalarını ya da egemenlerini anlamaya olanak sağlar. Bir toplumsal grupta toplumun işleyişini etkileyecek belli sayıda birey, yabancı bir göreneğin/geleneğin/yaşam biçiminin büyümesine kapıldığında kolektif bovarizm işlerlik kazanır. O andan başlayarak toplum, kendi içinde ayrılmaya başlar. Ayrışmanın sonucunda ortaya konulan ürün sayısı azalır, toplumsal çabalar yetersizleşir, hatta gitgide tam bir çözülme yaşanır.

Arnold van Gennep, bu perspektifte, değişik örnekler arasından, kolektif bovarizm konusunda daha çok Liberya'da yaşayan Zenciler'i örnek olarak verir. Yeni Zelanda'da yaşayan Maorilerden bazıları Avrupa uygarlığını “*şaşırtıcı bir kolaylıkla*” özümlediğinden (örneğin, parlamenter sistemi) bovarizm tanımına uyar. Ancak Liberya çok daha somut bir örnektir.

Ülke (Liberya), ekonomik ve kültürel anlamda derin bir çöküş yaşamaktadır. Nedeni şudur: Bu ülke, Beyazların yaşam biçimini taklit ile gerçek ruh durumu arasında bovarizm türü bir çatışma yaşamaktadır. Liberyalıların yöneldikleri, kafalarında yarattıkları ideal imge, İngiliz püritenlerinin yaşama biçimleridir. Toplumsal olarak zayıflıklarının başlıca nedeni, oldukları şeyden başka bir şey olmaya (İngilizleşmeye) çabalamalarıdır. Arnold van Gennep'e göre bir uygarlığın dış unsurları (örneğin taşıma araçları) ödünç alınabilir, ancak ideolojisi (değerleri) ödünç alınamaz. Bu nedenle Avrupa'nın sömürgecilik girişimlerini yerer: “*Tropikal ülkelerdeki ya da Okyanusyalılardaki Zencileri bizim alçakgönüllülük anlayışımızı benimsemeye ve dolayısıyla kendimiz gibi giyinmeye zorlayarak onları öldürüyoruz. Bu, yerli fizyolojinin ve psikolojinin tek bir darbeye öldürüldüğü acımasız bir durumdur. Ancak normalde psişik etkimiz tek, fazla dikkate değer bir eylemle ifade edilmez. Yerel jestler ve duygu biçimleri çoğu zaman yavaş yavaş değişir, bireysel ve kolektif karşıtlıklar şiddetlenir, gruplar dağılır ve ölür; yerel anlayışı yok eden yeni bir dünya anlayışı yavaş yavaş sızar*” (Van Gennep 1908: 227). Arnold van Gennep, etnik kıyımı bu sözlerle ifade eder.

Liberya, İngiliz sömürgesi Sierra-Leone ve Fransız sömürgesi Fildişi Sahilleri arasında yer almaktadır. Liberya'nın kuruluşunda Amerikalıların, İskandinavların, İngilizlerin, kilise papazlarının ve Amerika kökenli misyonerlerinin etkisi olduğu bilinmektedir.

1829 yılında ülkeye Amerika'dan ve Antillerden çok sayıda Zenci getirilmiştir. Beyazların ülkede oynadığı rolü önemle anmak gerekir, sömürgeciliğin kökeninde onlar vardır. Beyazlar, Amerika ve Avrupa tarzı şehirler, evler, binalar, yollar, tarım ve sanayi alanları kurarlar. Amerika'dan gelen ilk Zenciler ülkenin değişik bölgelerinde köle olarak çalıştırılırlar. Buna karşın başlangıçta, bir dizi mücadelenin ardından Zenciler kendi tarlalarını işletmeye başlamışlar, kahve yetiştirmişler, bunları Avrupa'ya satmışlardır. Ancak kahve yetiştiriciliği ölçüsüzce gelişince bu kez ürünleri iyi ve kötü ayırımı yapmadan Avrupa'ya satmaya çalışmışlar, sonunda Liberya kahvesi ayırıcı özelliği yitirmiş, Avrupa'da kimse satın almaz olmuştur. Yetiştiriciler iflas etmiş, tarlalar terk edilmiştir. Sanayi alanında durum farklı değildir.

1847 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ninkine benzer bir anayasa kabul edilerek bağımsızlık ilan edilmiş, J.J. Robert adında yarı Zenci birisi Liberya'nın başkanı seçilmiştir. Sonraki Başkan Benson tam bir Zencidir. Her ikisi de göçmendir (daha sonraki tüm başkanlar zenciler olmuştur).

Ancak, Beyazların üstünlüğü azalınca ülke, kültürel ve mental olarak gerilemeye, bu nedenle halk da gitgide Beyazların değerini yüceltmeye başlamıştır. Zencilerin suç oranları ise çoğalmıştır. Liberya'da yaşayan Zenciler kendilerini Beyazlarla eşit gibi görseler de Yerli Zenciler arasında durum farklıdır. Ataları Amerikalı Zenciler olan Liberyalılar komşu sömürgeleri "*pagan kardeşler*" olarak nitelerler, onları Hristiyanlaştırmaya yonebilirler. Kendilerini Zenci ve Hristiyan olarak nitelendiren Liberyalılar aynı zamanda "*uygarlaşmış*" olarak görürler. Ülkenin başına gelen liderler Amerika'nın sanayi ve ticari alandaki değerlerini ve ilkelerini itiraz etmeden benimserler. Liberya, bir yabancıнын gözüyle bakıldığında, tuhaf bir bovarizmin içine batmıştır. Olumsuzluklar birbirini izler. Beyazların (Amerikalıların) yaptığı sokaklar çöker, nehirler gibi güvensiz duruma gelir, aydınlatılamaz olur. Her yerde yabancı etkisi kendini göstermeye başlar. Giysiler abartılı biçimde Avrupa tarzındadır. Liberya'da her alanda bir Avrupalılaşıma ya da Amerikalılaşıma eğilimi göze çarpmaktadır. Liberyalılar artık olduklarından çok farklı olmak, görünmek çabasıdadırlar: "*Liberyalılar olduklarından farklı olmak istiyorlar. Onlara dayatılan ve deneyimle omuzlarına çok ağır gelen dış uygarlık değil, aslında Bovarizm vari bir varoluş nedenidir. Bu yanılısama onları öldürmektedir... ama aynı zamanda yaşatmaktadır. Onlardan, köklerinden kopmuş olarak bahsetmek tuhaf görünecek ama yine de durum böyle. Ataları, atalarının topraklarına dönüşün ardından yeniden uyum sağlayamayacak kadar şiddetli bir şekilde yerel çevrelerinden koparılmıştı. Gerçekten uyum sağlayanlar, Amerika Birleşik Devletleri'nde, (...) zihinsel ve kültürel bir ortamda kalanlardır*" (Van Gennep 1908: 219).

Kültürel çöküş içsel bir orantısızlığın (bovarizm ile gerçek ruh durumu arasındaki) göstergesidir. Liberya'da çok sayıda okul vardır ancak öğrenci yoktur, öğretmenler ise yazmakta güçlük çekmektedirler. İngiltere'de, Amerika'da yaşayan, eğitim alan Liberyalılar çok daha iyi durumdadır. Ancak bunlar bir bakıma Liberya'daki bovarizmin kuramcıları ve destekçileridir. Liberya'da Yunanca, Latince, İbranice gibi dilleri; evrensel tarih, teoloji gibi bilimleri öğrettikleri bir üniversite kurarlar. Ancak bir süre sonra öğrenciler üniversiteyi bırakır, ardından boş kalan binalar çürümeye terk edilir. İçlerine hayvanlar yuva yapar, her yeri ağaçlar sarmaya başlar (terkedilmişlik figürleri her yerde karşımıza çıkar). Liberyalılarının elinde hayal kurmalarına olanak sağlayan yalnızca birkaç gazete kalmış, gazeteler aracılığıyla Liberyalılar başka ülke düşü kurmuşlardır: "(Liberyalılarının) idealleri acınacak derecede Anglo-Sakson... Liberya Hristiyanlığı, Püriten zannlardan on dokuzuncu yüzyılın ortalarında daha iyi bir durumun doğuşuna kadar İngiltere'deki katı Hristiyanlığın tam bir kopyası. Hristiyanlığın öğretileri... Eski Ahit'in,

akıl almaz derecede sıkıcı, savurgan ve beyhude olan yazılarına hayranlıkla doldurulmuştur... Liberyalıların ideali şimdiye kadar Afrika'nunki değil, New England idealiydi. Afrika'nın batı kıyısında yaşarken, yüzlerini ve düşüncelerini hâlâ Kuzey Amerika'nın doğu kıyısına çeviriyorlar ki bu da yalnızca on sekizinci yüzyıl İngiltere'sinin uygarlığını yansıtmaktadır.” “Sözde Anglo-Saksonlar değil, medeni Afrikalılar olun. İbranice, Yunanca ve Latince değil, Batı Afrika dillerini öğrenin...” (Van Gennep 1908: 221).

Liberyalıların yaşadıkları bovarizm, bovarist bir ruh durumunun dışı vurumu, açık semptomlarıdır. Bovarizm, hem bir güç hem de zayıflıktır. Oldukları gibi yaşamaktan yana olan Zenciler için bir güçtür. Oysa genel olarak Liberyalıları zayıf kılan şey oldukları şeyden ayrı bir şey olmaya çalışmalarıdır. Jules de Gaultier, *le Bovarysme*'de şunları yazar: “Grup için, kolektivite için, hangi türden olursa olsun, kendisini kendisinden farklı olarak tasavvur etme olasılığı ve tehlikesi, grubu oluşturan belirli sayıdaki bireylerin kendi grubuna özgü geleneğin telkin ettiği şey yerine yabancı bir geleneğin büyümesine kapılmasıyla gerçekleşir. İşte o zaman, kolektivite kendi içinde bölünmüştür: Edindiği gerçeklik onu belirli varoluş biçimlerine yatkın hale getirir ve bazı üyeleri tarafından başka gerçeklikler benimsemesi için teşvik edilir. Kötülüğü burada gözlemlemek, bireysel bir psikolojinin mahremiyetinde olduğundan çok daha kolaydır, çünkü grubun farklı bireyleri arasındaki bir bölünmeyle ifade edilir; bazıları miras aldığı geleneği taklit etmeye bağlı kalırken, diğerleri kendilerini yabancı model taklit etmeye adar. Bu karşılıklı ortak çabada bir yakınsama eksikliğine yol açar ve bu zarar, bireyde olduğu gibi, bazen yüzeysel ve gülünç etkilerle, bazen daha ağır sonuçlarla ifade edilir, genel aktivitenin daha düşük verimi, kolektif enerjinin azalmasını, daha az mükemmel bir üretimi, bir güçsüzlüğü, hatta tam bir parçalanmayı belirtir.” (Gaultier 2016: 96).

Liberyalılar özetle bu durumdadırlar, sorumlu olmadıkları böyle bir durumdan kendilerince bir çıkış yolu bulacaklarını öngörecektir hiçbir şey yoktur ellerinde. Durumları alabildiğine karmaşık ve trajiktir (ve dramatiktir). Kendileri konusunda kendilerine dayatılan anlayışı, onu dayatanları kendileri icat etmemişlerdir. Kolektif illüzyonu onlara dayatan başkalarıdır (İngiltere, Amerika...). Anglosaksonlar, Amerikalılar, bovarizmi kendi amaçlarına (varlıklarını sürdürmek) uygun kullanırlar. Arnold van Gennep bu durumdan “zehir” olarak söz eder, zehre karşı Liberyalı Zencinin yapması gereken tek şey yeniden vahşi Zenci kimliğine (ilk kimliğine, yani kökenine) dönmektir, yeniden yurtlulaşmaktır. Ters durumda Beyaz ırk geri dönecektir; görevi ötekini sözde “uygarlaştırmak”tır. Oysa Amerikalı köle uygarlaştıktan sonra yeniden “vahşi olma” (köken duruma) olanağı pek fazla kalmaz: “Liberya başladığı noktaya geri dönüyor, ülkeyi sömürgeleştiren Beyazlar, kendi medeniyetleriyle rahat oynayan Beyazlar, Liberya Zencileri için fazla sert, fazla sistematik; sınırlarını çizmekten bile acizler ve Hollandalı topograflara başvurmak zorunda kaldılar” (Van Gennep 1908: 226).

Jules de Gaultier, değişik biçimler altında, sömürgeleştirmenin işleyişini bovarizm kavramı üzerinden kendince açıklar. Zencileri Batı'nın anlayışını benimsemeye, onların kılığına girmeye zorlamak onları yok etmekten farksızdır. Bu, yerli psikolojisine ve fizyolojisine darbe indirmektir. Yerlilerin davranma biçimleri, jestleri, hissetme alışkanlıkları, gelenek ve göreneklere ile birlikte değişir. Bu da bireysel ve kolektif çatışmalara kapı aralar. Toplum gruplara ayrılır, sonra yok olmaya doğru evrilir. Yeni bir dünya kavrayışı yavaş yavaş içlerine baskı, bu da zaman içinde yerel kavrayışı (algıyı) yok eder. Yalnızca kimi gruplar ötekininazarına direnir, karşı koyar. Kendini başkası olarak görmeyen toplumsal gruplar üzerinde oldukça belirleyici (olumsuz) bir işlevi vardır.

Kısacası, kendi koşullarından, yaşama biçiminden haz almayan, hoşnut olmayan; yerleşik değerleri bir yana bırakarak ve şu ya da bu nedenle düşselliğe sığınarak kafasında

ideal bir dünya yaratan, sıkıcı bulunduğu bir gerçeklikten kaçmaya uğraşan her birey ya da her toplum bir “bovarizm” sendromu yaşar. Bu perspektifte kalarak (böyle bir okumaya koşut biçimde), Evrim Ölçer Özünel’in *Eşiktekiler* başlıklı kitabında gecekondulu folklorunu “*insan, zaman ve mekân*” üçgeninde, kimi örnekler üzerinden yeniden değerlendirilir.

Flaubert’in romanında Madame Bovary (insan) 1857 yılında (zaman) taşrada (mekân) can sıkıcı bir yaşam sürer. Okuduğu romanların etkisiyle durmaksızın kent yaşamını düşler. Taşra âdetlerinin ortasında canı alabildiğine sıkılan Madame Bovary, yerleşik tüm toplumsal normları çiğneyerek eşini aldatır, en sonunda intihar eder. Yaşamdan ölüme geçişi, Arnold van Gennep’in tanımladığı biçimiyle *geçiş ritlerinin* somutluk kazanmış bir biçimidir. Bu geçiş biçimi gecekondulu yaşamında da karşılık bulur. Liberya’nın Zencileri nasıl ki önce Batılılaşma, ardından yeniden “vahşi” yaşama dönerek asıl kimliklerini bulmak istiyorlarsa, benzer eğilim gecekonduda yaşayanlarda gözlemlenir: “*Büyük kentlerin çeperinde yer alan gecekondulu yaşamı neredeyse tamamen dönüştü. Artık ne gecekondular var ne de oralarda yaşam bulan ve aktarılan geleneksel kültür unsurları. İletişimimi sürdürdüğüm ve hikâyelerine tanıklık ettiğim bazı kaynak kişiler gecekondulu yaşamını geride kalmış güzel ve özlenen yıllar olarak anıyor. Kimileri ise apartman hayatını bırakıp yeniden taşınacağı müstakil evlerin hayallerini kuruyor*” (Özünel 2021: 9). Vahşi yaşamı bırakıp şizde uygar yaşamın içine girme hâli bir dönüşümü beraberinde getirir. Madame Bovary gibi Zenciler, gecekonduda yaşayanlar bir dönüşümü, geçişi hayal ederler. “Hayal” sözcüğü kitapta pek çok kez yinelenir. Alt bölümlerden birinin başlığı şudur: “Evvvel Biz Köydeyken: Gecekondudan Apartmana Nostaljik Hayaller”. Liberya’nın yerli Zencileri önce doğada yaşarlar. Gecekonduda yaşayanların ortamı benzerdir: “*Ayten kuşlardan böceklerle gelinciklerden arılara kadar hayvanlarla arasında geçen birçok anısını anlatmıştır (...) Evinde örümcek beslemiş olması, arılara ekmek vermesi, kedileri beslemesi, kurbağayı eline alarak sevebilmesi, kuşuyla sürekli konuşması bir gecekondulu kadını olarak Ayten’i doğa ile bütünleştirmiştir. Bu nedenle çok kısa bir süre önce apartmana taşınan Ayten için apartman yaşamı bir hapisanedir ve Ayten bahçeli bir evin hayalini şimdiden kurmaya başlamıştır*” (Özünel 2021: 59). Gecekonduda yaşayanlar arasında okuma yazma bilmeyenler çoktur ancak hayali başlatan başka araçlar vardır: “*Amma işte ne zaman hayat kolaylaştı su geldi, elektrik geldi, muhtarlık geldi, yol yapıldı, televizyon arttı işte o vakit bize de bi şey oldu*” (Özünel 2021: 49). Madame Bovary, okuyarak (düş kurarak) gerçeklikten uzaklaşır. Gecekonduda yaşayanlar için gerçeklikten koparan ve düşün kapısını aralayan televizyondur (ayrıca internet, günümüzde ise cep telefonu): “*Ayşe Hanım, apartmana taşındıktan sonra daha çok televizyon izlediklerini, dışarıyla ilişkilerinin eskisi gibi olmadığını ifade ederken komşularıyla olan ilişkilerini şöyle dile getirmektedir: “Burda daha çok televizyon izliyoruz...”*” (Özünel 2021: 66). Televizyon, internet vd. kent yaşamıyla temas etmek demektir. Madame Bovary, kitapların dünyasına sığındıkça yalnızlaşır. Gecekonduda yaşayan kimileri için kent yaşamında televizyon aynı etkiyi yaratır: “*Ancak televizyonun ilk zamanlarındaki birleştirme hâlinde yalnızlaşma aracına dönüşme hikâyesini kaynak kişilerden Zeycan Erol’un kurduğu cümleler...*” Televizyon, yayınladığı pembe dizilerle düşün önünü alabildiğine açar: “*Pembe diziler ” [...], kısa zamanda yazılı edebiyatın popüler romanlarının, magazin yayıncılığının fotoromanlarının ve sözlü kültürün halk hikâyelerinin yerini almıştır*” (Özünel 2021:158).

Liberyalılar doğaya bağlı ilkel yaşama biçimleri yerine ötekinin alışkanlıklarını, yaşama biçimini benimsediğinde köklerinden kopmuş, kendileri olmayı reddederek bir bakıma yok olmuşlar, kültürel çöküşü derinden yaşamışlardır. Bu çöküşü Madame Bovary

de yaşar. Kolektif bovarizm, kökenlerinden, değerlerinden, alışkanlıklarından vazgeçerek kimliksizleşmenin simgesel bir dışa vurumudur. Batılılar açısından sömürgeleştirmenin trajik bir anlatımı, bir toplumsal grup açısından yok oluş figürüdür.

Arnold van Gennep, bireyin bir durumdan ötekine geçişini bir kimlikten ötekine geçiş (yani kimlik değiştirme) olarak tanımlar. Liberyalılar Batı'nın yaşam tarzını hayal ettiklerinde gitgide asıl (geleneksel) kimliklerinden uzaklaşırlar. Kentleşme benzer sonucu doğurur: "*Mekân değişimi onları bir kimlik değişimine de zorlamış ve oynadıkları oyunları da değiştirmelerine neden olmuştur*" (Özünel 2021: 189). Liberyalılar artık ne yerlidir ne de Batılıdır; arada bir yerlerde bocalarlar (A. van Gennep'e göre arada olmak bir belirsizlik ya da çatışma aşamasıdır). Durum, kentleşen gecekondu sakinleri için pek farklı değildir: "*Ayrıca hâlâ geleneksel olana sırtını dayamasını ve kentteki melez kimlik algısını meşrulaştırır*" (Özünel 2021: 207). Gecekonduya birlikte, bir arada yaşayanlar kent yaşamında dağılır, küçük (mikro) topluluklara bölünürler. Kent kültürü kendi asıl gerçekliklerine uzaktır. Madame Bovary olmak (gerçeklik düzlemi) ve görünmek (düş düzlemi) arasındaki çatışmayı en acı biçimde duyumsar. Tıpkı Batılılaşma hevesine kendini kaptıran Zenci Liberyalılar gibi. Benzer biçimde, modern kent yaşamında "olmak" ve "görünmek" arasındaki çatışma açıklıkla kendini gösterir: "*Örneğin apartmana yeni taşınan ve bu konuda oldukça zorlanan Hamide Kara komşularıyla olan ilişkilerini "Biz bir paket makarna için ya da birazcık yoğurt için, ekmeğin için markete gitmezdik hemen komşuymuza gider alırdık" diyerek ifade eder. Hamide Hanım'ın dile getirdiği durum kent yaşamının komşuluk kurallarına tezat görünmektedir*" (Özünel 2021: 80). Kimilerinin geri dönüş hayali kurmasının nedeni budur: "*Kendisine köye geri dönmek isteyip istemediği sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: "Dönmez miydim? Şimdi köyde olsam benim nelerim olurdu..."*" (Özünel 2021: 144). "*Gecekonduya geri dönmek istiyorum. Kararlıyız gidecez*" (Özünel 2021: 152). "*Ben gecekonduya geri dönmek istiyorum.*" (Özünel 2021: 189). Madame Bovary'nin arzuladığı ve okumalarıyla kafasında idealleştirdiği kent yaşamı, Batı'nın soylu yaşam biçimi nedeniyle yok olur. İnternet, televizyon, cep telefonu gibi dolaylılarla idealleştirilen kent yaşamı geleneksel kültürün silinmesi, bir bakıma temsilcilerinin yok olması demektir: "*Gelenekselden modern topluma geçişin temel ortamını oluşturan ve kendi başına bir değişim unsuru olarak görülen kent, aynı zamanda cemaatin tükendiği, eridiği, yok olduğu toplum tipi olarak karşımıza çıkmaktadır*" (Özünel 2021: 36). Kent yaşamı, her bakımdan bir yok oluş simgesine dönüşür; var olmak ve yok olmak temel bir karşıtlık olarak karşımıza çıkar: "*Apartment mimarisinde geleneksel insanların bilgisi görmezden gelinerek modern mimarinin tercih edilmesi pek çok geleneksel kültür unsurunun da yok olmasına neden olmuştur*" (Özünel 2021: 55). "*Yaşamın tüm süreçlerini bir arada yaşayan gecekondu mahallelerinde birlikte yapılan ekmeklerden, düğünlere, akşam oturmalarına kadar birçok şeyin apartmana taşındıktan sonra neredeyse yok olması özellikle kadınların en çok üzüldükleri konulardan biri*" (Özünel 2021: 79). "*Ne var ki artık gecekonduların hızla apartmana dönüşmesiyle birlikte geride kalan son bahar ritüelleri de yok olmaya mahkûm olacaktır.*" (Özünel 2021: 139).

Jean Price-Mars, *Ainsi parla l'oncle* (Böyle söyledi amcam) başlıklı kitabında, Zenci kültürlerini ve geleneklerini, efsanelerini, ayrıca Zencilerin uğradıkları ayrımcılığı, ırkçılığı, kısacası Zencilerin koşulunu ele alır. Zencilerin yabancılaştırılmalarından, ötekileştirilmelerinden (yersiz yurtsuzlaştırılmalarından) bir "kültürel bovarizm" olarak söz eder. Kültürel değersizleştirme ulusun, toplumun her kesimine yayılmıştır. Bovarizmin ayrımcı özelliklerinden birisi olan yabancılaşma böylelikle işlerlik kazanır: "*Geleneksel kod ve aktarım biçimlerine alışık büyüyüp onları içselleştiren gecekondu sakinleri arasında kimi*

zaman ya sekülerleşme ya da tam tersine Batılılaş(tır)ma olarak ifade edebileceğimiz nedenlerden ötürü kendi kültürlerine yabancılaştırma ve kendi geleneksel inanç biçimlerini ötekileştirme eğilimine rastlanmıştır” (Özünel 2021: 24). “Özbek’e göre bu durum bir yabancılaştırmaya Türkiye’de yalnızca göçmenler değil, içinde yaşanılan bağlamın da “geçiş toplumu” olarak tanımlanacağı için herkesin “yabancılaştırmış” olacağını, dolayısıyla dinlenen her türlü müziğin de “yabancılaştırmanın müziği” olması gerektiğini söyler” (Özünel 2021: 38). Bovarizmin psikoloji, arzu, nostalji figürleri gecekondular ve kent çatışmasına (Özünel 2021:253) bağlı olarak sıklıkla yinelenir. Bu perspektifte birkaç alıntı yapalım:

“Karpas, kendi incelemelerine dayalı olarak Türkiye’de, istisnalar dışında, gecekondular yerleşimlerinin suç, fahişelik, genç sapkınlığı, iktisadi tükenmişlik ve radikalizmin merkezleri değil, daha yüksek yaşama standartlarına ve daha tatmin edici bir varoluş tarzına ulaşmayı arzulayan insan toplulukları olduğuna bütünüyle katıldığını ifade eder.”

“Lynch’e göre her birey kendi imgesini yaratır ve taşır (...).”

“Geçmişte kalan ütopyik mekân nostaljiyi sürekli olarak diri tutan bir duygu ve his dünyası yaratır. Geçmişte bir zamana tutunmak için bireyin o zamanı sabitleyen mekâna ait tat, koku, his, psikolojik harita, görüntü gibi nesnelere ihtiyaç duyar. Bu nedenle köye duyulan nostalji aslında köy zaman ve uzamına duyulan ortak bir özlemdir. Nostalji; özlem duyulan bir zaman ve mekâna geri dönme ve şimdi yerine o ana tutunma arzusudur. Dolayısıyla ilk önce köyden kente gelen birey için bir nostalji nesnesi olan köy, gecekondudan apartmana taşınmayla birlikte yerini gecekondular nostaljisine bırakır” (Özünel 2021: 32, 45, 146).

Madame Bovary, “daha tatmin edici bir varoluş tarzına ulaşmayı arzular” (Özünel 2021:32). Bu arzu biçimi kendi topraklarını (dolayısıyla kültürünü, dilini, alışkanlıklarını vb.) terk ederek başka bir ülkeye göç etme düşü kuran, kendi kültüründen vazgeçen göçmenlerin (yerli ve yabancı) durumuna benzer: “Bu görüşte kentlileşme, göçmenin kendi halk kültürünü bir kenara attığı, kent alışkanlık ve değerlerini kazandığı bir süreçtir. (...) Sonunda kentte ortaya çıkan yeni kentli ve ulusal kimlik, sadece göçmenin yerel, aşiret, köy ve cemaat bağlılıklarının yerini almakla kalmayıp onları silecektir” (Özünel 2021: 32-33). Amerika’ya sığınan ve kökenlerinden kopan Liberyalıların yaşadığı kültürel çöküş bovarizm anlayışına bu nedenlerle uygun düşmektedir. Kökenlerden kopuşun sonuçları dramatik olmuştur. Anglo-Sakson idealleri Liberyalıları acınası bir durumun içine sürüklemiştir. Ötekine dönüş, ona yaslanma, onun yaşama biçimini taklit etme özel bir bovarizm biçimidir (Van Gennep 1908: 222). Liberyalılar, ötekiyle “ideal” bir yaşama biçimi kurgular. Gecekonduda yaşayan ve kente göç edenler aynı psikolojiyi yaşarlar: “Svetlana Boym şehrin özlem ile yadırgatma, hafıza ile özgürlük, nostalji ile modernlik arasında ideal bir kavşak olduğunu söyler (Boym, 2009: 122). Köyden kente göç edip gecekonduda yaşayan ardından da bir kuşak sonra apartmana taşınarak biraz daha kent merkezine doğru kayan gecekondular insanı için de durum tam da bu kavşakta keskinleşir” (Özünel 2021: 144). Beyazların yaşamı nasıl ki sonunda bir “illüzyona” (yanılsamaya) neden olmuşsa kent yaşamı da gecekondular için bir “yanılsama” etkisi yaratır. Yabancı bir geleneğin büyümesine kapılan, başka gelenekleri taklit eden Liberyalıların zayıflığı, olduklarından farklı olmak istemeleridir. Gecekondular aracılığıyla benzer bir durum gündeme gelir: “Yeni kentsel kültürü kendilerine model alan kırsalın da eski uygulamalarını terk etmesi gibi etkenler sonucu ortaya çıkan kültür kaybı...” (Özünel 2021: 168) gibi söylemler bu görüşü destekler.

Kısacası kolektif bovarizm hem toplumsal hem de psikolojik bir fenomen olarak bir kişinin ya da toplumsal grubun ötekine hayranlığı biçiminde kendini gösterir. Kişi ya da

toplum kendi öz geleneğinden, alışkanlıklarından, yaşama biçiminden vazgeçerek öteki geleneğe, yaşama biçimine yönelir, ötekinin alışkanlıklarını benimser. Mutluluk orada (başka yerde) aranır, oysa böyle bir yönelişte hayal kırıklığı sıklıkla yaşanır: “Gerçekten de gecekondularını başlangıçta hevesle terk eden bireyler apartmanda bir süre geçirdikten sonra âdeta yas tutar gibi geride kalan gecekondularını, komşuluk ilişkilerini, mahalledeki gündelik yaşamı tutunulacak bir nostalji nesnesine dönüştürür” (Özünel 2021: 149). Kentte, grup kendini başka, farklı duyumsamaya başlar. Orada kültüründen, geleneklerinden kopuk yapay bir yaşam biçiminin içine dalar: “Tüm kalkınan, kentleşen toplumlarda, doğal olanın yerini alan ve Homo Faber uygarlığının sürekli çoğalan yapay ürünleri, seri hızla çoğalan, alışıkça vazgeçemediğimiz irili ufaklı binlerce çeşit eşyalar.” Değişim bireyin ya da grubun ahlak anlayışını da etkiler. “Ayata, kentin olumsuz etkilerinin üzerinde duran yaklaşımların, özgürleşmenin bedelinin yabancılaşma olduğunu belirterek; artan suç, çevre kirliliği, yoksulluk, toplumsal ve ahlaki sarsılma gibi kentsel sorunların altını çizmiştir.” Yerleşik (gecekondular) üzerinde yabancı (kent) etkisi onulmaz bir yıkımın (değer yitimi) kapısını aralar: “Bu görüşte kentlileşme, göçmenin kendi halk kültürünü bir kenara attığı, kent alışkanlık ve değerlerini kazandığı bir süreçtir.” Doğal olarak bir köken yitimi gündeme gelir: “Bireyin yalnızlaşarak doğa ve kültür kökenlerinden kopartıldığı günümüz gösteri çağına önemli hastalıklarından biri olarak tanımlanan nostaljinin geleneksel kültür kodlarını kullanması bu kodların yaşama mücadelesini de gösterir niteliktedir.” Belli bir toplumsal grupta yerleşik alışkanlıklardan ayrı farklı yaşam biçimleri benimsemeye zorlanmak (örneğin misyonerlerin halkı Hristiyanlaştırması) bovarizme ideolojik bir boyut kazandırır (Liberyalılar, İngiltere’nin püritan Hristiyanlık anlayışını olduğu gibi kopyalarlar). İdeolojik bovarizm kolektif ahlakın biçimlenmesine yarar. Grup, kendisinin olmayan duygular, fikirler, inançlarla güçlenmek yerine zayıflar: “Yerel imgeler küresel olma yolunda yüzeyselleşerek zayıflamaktadır” (Özünel 2021: 99, 31, 33, 148, 164, 168). Ekonomik birliktelik ulusal birlikteliği güçsüzeleştirir. Yabancı bir model üzerine tasarlanan toplumsal bir grup zayıflar ve sonunda çöker.

Sonuç olarak Arnold van Gennep, *Traité comparatif des nationalités*’de, (*Ulusların Karşılaştırmalı Ek Kitabı*) kolektif bovarizm karşısında, bir ulus kimliğini yapışöküme uğratarak kolektif duygunun bileşenlerini, bir toplumu, toplumsal grubu ötekilerden farklılaştıran simgeleri (dövme, beden resimleri, giysi, bayrak, ulusal renkler, ev, köy, gelenekler, görenekler, yazı, dil, yerel diller, ağızlar, sınırlar, haritalar) betimler. Kolektif bovarizm ile geride bırakılanlar ulus düşüncesine somutluk katan bu unsurlardır. Kolektif bovarizm kimi bakımlardan *etnik-mazoşizm* (fr. ethnomasochisme) kavramıyla yakınlaşır. Guillaume Faye’in ortaya attığı kavram, belirli bir halkın ya da etnik grubun (gruptan kişilerin) kendilerini veya kendi tarihlerini, kültürlerini ve geleneklerini kendi yurtları dışındakilere kıyasla aşağılama eğilimiyle sonuçlanan bir dizi psikolojik tutumu ya da ideolojiyi belirtir. Etnik-mazoşizm terimi, kişinin kendi etnik kökenini, kendi halkını suçlu ve değersiz hissettirmeye yönelik mazoşist eğilimi ifade eder. Etnik-mazoşizm, utanç ve kendinden nefret etmeye benzer. Bu, Avrupa halklarının baskı altına aldıkları ötekilere karşı sözde bir suçluluk duygusu ileri sürerek uzun bir propaganda çalışmasının yarattığı kolektif bir psikopatolojidir.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Deleuze, Gilles – Guattari, Félix (1990). *Kapitalizm ve Şizofreni I: Bin Yayla: Göçebebilimi İncelemesi: Savaş Makinası*, çev. Ali Akay, Bağlam Yayıncılık.
- Faye, Guillaume (2002). *Pourquoi nous combattons: Manifeste de la Résistance européenne*, Paris, L'Aencre.
- Gaultier, Jules de (2016). *Le Bovarysme*, Wentworth Press.
- Ölçer Özünel, Evrim (2021). *Eşiktekiler. Gecekondu Folklorunda İnsan-Zaman-Mekân*, Geleneksel Yayıncılık.
- Price-Mars, Jean (1954). *Ainsi parla l'oncle: essais d'ethnographie*, Parapsychology Foundation.
- Van Gennep, Arnold (1908). *Religions, moeurs et légendes I*, Mercure de France.
- Van Gennep, Arnold (1922). *Traité comparatif des nationalités*, Payot, 1922.
- Van Gennep, Arnold (2022). *Geçiş Ritleri*, çev. Oylum Bülbül Beşler, Nora, 2022.